

СХЕМА РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ ЯК СПЕЦИФІЧНА ФОРМА ПЕРЕДПЛАНОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті досліджено структуру Схеми (прогнозу) розвитку й розміщення продуктивних сил регіонів України, види прогнозів та запропоновано схему основних складових економічної безпеки. Виведено основні проблемно-орієнтовані завдання економічної безпеки України.

В статье исследована структура Схемы (прогноза) развития и размещения производительных сил Украины, виды прогнозов и предложена схема основных составляющих экономической безопасности. Выведены основные проблемно-ориентированные задачи экономической безопасности Украины.

The structure of Chart (to the prognosis) of development and placing of productive forces of regions of Ukraine, types of prognoses, is investigational in the article, and the chart of basic constituents of economic security is offered. The basic problem-oriented tasks of economic security of Ukraine are shown out.

Ключові слова: розміщення продуктивних сил, регіон, прогноз, економічна безпека.

Система передпланових територіальних обґрунтувань включає дослідження й розробки з соціальних, економічних, науково-технічних та екологічних проблем регіонів і розміщення продуктивних сил. Вона складається з низки взаємозалежних документів, створення яких є складним інтеграційним процесом аналізу й відбору альтернатив розвитку регіонів. В основі цієї системи лежать різні прогнози.

Результати прогнозів служать вихідним матеріалом для здійснення таких важливих етапів, як вибір цілей розвитку на певний період, розробка концепції розвитку регіону; вони використовуються для контролю над ходом виконання програм, у частині передбачення віддалених результатів роботи.

Зміна суспільно-економічних відносин, сучасні умови господарювання, структурні зміни форм власності унеможливають використання старої системи передпланових розробок.

На нашу думку, сьогодні необхідне створення таких технологій управління, які б адекватно відображали нове соціально-економічне середовище й відносини між її елементами. Безперечним є те, що розробка прогнозів і, зокрема, створення цілісної методології регіонального прогнозування є найважливішим напрямком підвищення наукового рівня планування в цілому.

Проблемам дослідження процесу прогнозування та створення методології регіонального прогнозування приділяють вчені-економісти А.Калина, М.Конева, В.Яценко, В.Киселева, А.Гальчинський, П.Єщенко, Ю.Палкін, С.Бешелев, Ф.Гурвич та інші.

У даній статті буде запропоновано схему та послідовність розміщення продуктивних сил з позицій передпланових досліджень, а також схему основних складових економічної безпеки України.

Система регіональних прогнозів повинна охоплювати проблеми розвитку продуктивних сил і виробничих відносин у регіоні й включати основні їх види:

- демографічні прогнози (чисельність і структуру населення, трудові ресурси,

міграційні процеси);

- прогнози природних ресурсів і їх освоєння (наявність ресурсів, ефективність їхнього використання, запаси);

- прогнози розвитку науки й техніки (розвиток фундаментальної науки, прикладні дослідження, впровадження наукових розробок у народне господарство);

- економічні прогнози динаміки виробництва і його структурних зрушень; оцінка розвитку галузей, складу й конкурентоспроможності їхньої продукції;

- економічні прогнози (стан природного середовища, комплекс заходів щодо запобігання або максимального пом'якшення негативного впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище);

- соціальні прогнози (зайнятість населення, безробіття, доходи населення й т.ін.).

Кожний вид регіональних прогнозів має свою специфіку, свій певний об'єкт. Водночас всі вони взаємозалежні, на нашу думку, між ними існують прямі й зворотні зв'язки. Логічно розробці економічних прогнозів передують прогноз природних ресурсів, демографічні прогнози. Соціальні прогнози дозволяють визначити цілі розвитку. Прогнози науки й техніки, природних ресурсів, населення характеризують перспективний науковий потенціал і ресурси, необхідні для розвитку регіону в перспективі.

Всі види розроблюваних регіональних прогнозів поєднуються в такому документі, як Схема-прогноз розвитку й розміщення продуктивних сил регіону, у якому визначаються завдання й основні показники економічного й соціального розвитку регіонів, забезпечення комплексного використання природних ресурсів, розв'язання соціальних, економічних і екологічних проблем. Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил регіонів до 2015 р. розроблені Радою з вивчення продуктивних сил України НАН України згідно з постановою Бюро відділення економіки НАН України від 12.01.2002 р. [1].

Структурно Схема представлена десятьма розділами. У першому розділі подано характеристику регіону і його місце в господарському комплексі України. З'ясовуються тенденції до зміни пропорцій між галузями спеціалізації й обслуговуючих галузей, зміни у співвідношенні виробництва й споживання в регіоні, транспортно-економічні зв'язки. Аналізуються соціальний розвиток регіону, рівень життя населення, для цього оцінюються показники реальних доходів населення, зміни в структурі споживання продовольчих і непродовольчих товарів, забезпеченість житлом, об'єктами культурно-побутового призначення, охорони здоров'я, освіти тощо.

Отже, головна мета розділу – виявити диспропорції й недоліки в розміщенні продуктивних сил, резерви й можливості вдосконалювання перспективного розвитку регіону.

У другому розділі Схеми дається аналіз двох груп ресурсного потенціалу регіону: соціально-економічної й природно-ресурсної та перспективи їхнього

розвитку.

Оцінка соціально-економічного потенціалу базується на виявленні тенденцій демографічного розвитку, економічної активності населення, зайнятості й стану ринку праці. Для оцінки економічного потенціалу регіону аналізуються структурні зрушення у виробничому потенціалі, оцінюється фінансовий капітал регіону, інституціональні перетворення й розвиток підприємництва.

Оцінка природно-ресурсного потенціалу повинна проводитись за такими напрямками: земельні ресурси й землекористування, мінерально-сировинні ресурси, водні ресурси, лісові ресурси, рекреаційні й вторинні ресурси. Метою дослідження є вивчення природних передумов розміщення продуктивних сил, сучасного їхнього стану й можливостей перспективних змін.

Третій розділ Схеми – “Прогноз і основні напрямки комплексного розвитку економіки”. Основним завданням цього розділу, на нашу думку, є вивчення темпів, пропорцій і структури економіки регіону, формування стратегічних цілей і пріоритетів розвитку, визначення факторів економічного росту й структурної модернізації. В даному розділі повинна даватись характеристика основних показників розвитку промисловості регіону, у тому числі за галузями і видами виробництв: видобуток енергетичних матеріалів, харчова промисловість і переробка сільськогосподарської продукції, легка промисловість, деревообробна й целюлозно-паперова промисловість, промисловість будівельних матеріалів, металургія й обробка металу, машинобудування, ремонт і монтаж машин та устаткування, виробництво й розподіл електроенергії, газу й води. У кожній галузі виявляються найважливіші проблеми, розв’язання яких є необхідною умовою подальшого ефективного розвитку промислового комплексу, формуються першочергові завдання відродження промислового виробництва [2].

Аналогічним чином розглядаються стан і стратегічні тенденції розвитку сільського господарства, будівельного комплексу, транспорту й зв’язку, наукової й інноваційної діяльності, ринкової інфраструктури.

У четвертому розділі “Соціальний розвиток і підвищення добробуту населення” розглядається важлива складова сучасної економіки – соціальна сфера, перспективи розвитку під впливом сильних і слабких факторів її росту. У розділі подаються стан і тенденції розвитку реальних доходів і витрат населення, виявляється значна галузева диференціація рівнів оплати праці, характеризується структура сукупних витрат домогосподарств регіону, структура споживаних продуктів харчування. У результаті формуються цілі розвитку, стратегічні переваги й обмеження, пріоритетні напрямки підвищення рівня життя населення. У таких галузях соціальної сфери, як торгівля й ресторанне господарство, житлово-комунальне господарство, транспортне обслуговування населення, охорона здоров’я й соціальна допомога, культура й відпочинок, туризм і рекреаційна діяльність розглядаються стан і тенденції розвитку, у кожній галузі виявляються основні проблеми розвитку (загрози, ризики), формуються цілі й пріоритетні напрямки розвитку.

Розділ п'ятий Схеми присвячений формуванню територіальної структури господарства, включає прогноз територіальної структури населення (розселення населення по містах і районах регіону), прогноз територіальної структури об'єктів економічної діяльності й промислового виробництва (концентрація галузей промисловості у містах і районах), територіальну структуру виробництва товарів народного споживання, прогноз територіальної структури сільськогосподарського виробництва й територіальну структуру санаторно-курортного господарства. Власне кажучи, цей розділ є детальним економічним районуванням – визначає територіально-виробничі комплекси, промислові зони, вузли й інші територіальні утворення. Виділяються території, на яких неможливе розміщення деяких підприємств (наприклад, у зв'язку з великим забрудненням природного середовища) або, навпаки, на яких є умови для нового будівництва більших підприємств, населених пунктів [2].

У шостому розділі Схеми "Розселення й розвиток поселень" розглядаються тенденції формування систем розселення й типів поселень, що відбувається в комплексі з розв'язанням проблем розвитку й розміщення продуктивних сил регіону й під впливом соціально-економічних факторів. У розділі аналізуються міські поселення, селища міського типу, сільське розселення, виявляється специфіка розселення населення регіону, установлюються фактори перспективного розвитку, заходи щодо реалізації стійкого розвитку поселень. У розділі виділяються населені пункти, у яких не рекомендується нове будівництво й розширення діючих підприємств; розробляються основні напрямки й черговість розвитку середніх і малих міст, передбачаються заходи щодо стабілізації росту великих міст, обґрунтовується система внутрірегіонального розселення.

Сьомий розділ "Охорона навколишнього середовища" містить аналіз екологічної ситуації в регіоні, виявлення основних причин її погіршення: недосконалість територіальної структури регіону, висока енерго- і водоємність господарства, широке використання отрутохімікатів у сільському господарстві, застарілі промислові технології тощо, а також прогноз екологічної ситуації й стратегічні завдання на довгострокову перспективу.

Розділ восьмий "Природно-техногенна й економічна безпека" містить прогнози ситуацій, обумовлених розміщенням на території регіону потенційно небезпечних об'єктів, на яких зберігаються пожежо-, вибухо- і хімічно небезпечні речовини; наявністю небезпечних природних явищ і процесів, викликаних метеорологічними, геологічними й гідрологічними причинами. Крім того, у цьому розділі приводяться прогнози інфекційних захворювань людей, захворюваність на соціально небезпечні хвороби (туберкульоз, СНІД).

Економічна безпека регіону – це сукупність дії комплексу тих умов і факторів, при яких зберігається можливість підтримки адекватного стану економічного потенціалу [3]. Ми пропонуємо схему основних складових економічної безпеки України (рис. 1):

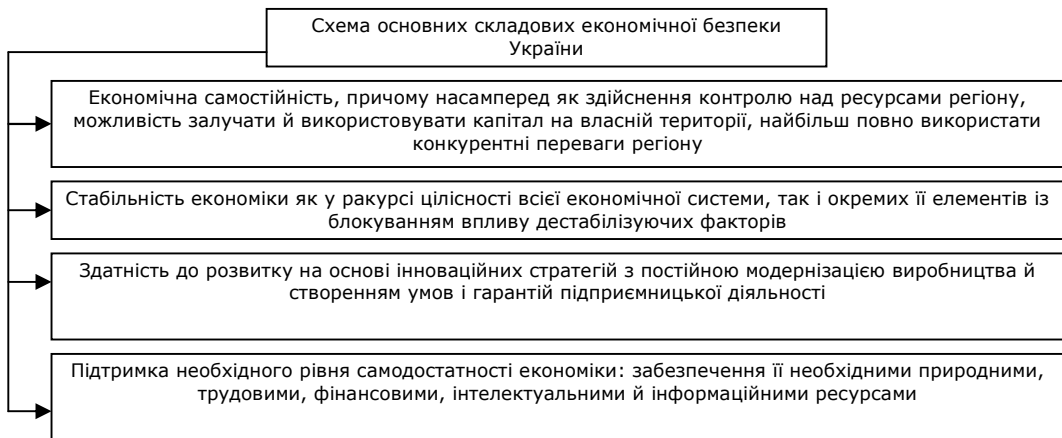

Рис. 1. Схема основних складових економічної безпеки України

Економічна безпека регіону визначається широким колом геополітичних, економічних, адміністративно-правових, науково-технологічних, соціально-культурних, демографічних і екологічних факторів. На нашу думку, вони повинні виконувати наступні проблемно-орієнтовані завдання: збереження функціональних структур автономії в імовірних кризових ситуаціях майбутнього розвитку; забезпечення зовнішніх і внутрішніх імунітетів економіки автономії від дестабілізуючих впливів джерел безпеки; захищеність ресурсного потенціалу й економічних інтересів автономії; забезпечення конкурентоспроможності економіки на внутрішніх і світових ринках; забезпечення якості життя населення на рівні високоцивілізованих країн світового співтовариства.

Досягнення необхідного рівня економічної безпеки автономії вимагає вирішення комплексу функціональних завдань. Їх можна розмістити у змістовній послідовності: 1) створення системи моніторингу й ідентифікації загроз економічній безпеці, розробка стратегії й тактики їхнього блокування; 2) істотне підвищення якості державного й господарського управління із чіткою координацією всіх рівнів прийняття рішень і підпорядкованості їхньої роботи єдиним цілям; 3) впровадження нових методів управління, апробованих світовою практикою й адекватних особливостям економіки АРК; 4) істотне зменшення тіньового сектора економіки автономії на основі заходів адміністративного, економічного й правового характеру; 5) істотне посилення фінансового потенціалу реального сектора економіки з паралельним забезпеченням збалансованого розвитку бюджетної сфери й максимальним поліпшенням інвестиційного клімату АРК; 6) здійснення структурної перебудови економіки з урахуванням відповідних відтворювальних, функціональних, соціально-економічних і економіко-екологічних пропорцій; 7) забезпечення соціального розвитку, адекватного розвитку економіки автономії зі стійким підвищенням зростання якості життя населення [4].

У розділі дев'ятому Схеми "Військово-економічна безпека" дається оцінка

військово-економічного потенціалу господарства регіону, стан якого визначається розвитком базових галузей промисловості, насамперед оборонно-промислового комплексу й тієї частини науково-технічного комплексу, що обслуговує оборонні й мобілізаційні потреби регіону й держави.

Функціонуючи у взаємодії із цивільним сектором промислового комплексу, оборонне виробництво регіону відіграє системоутворюючу роль у вирішенні оборонних завдань, гарантуванні воєнно-економічної безпеки держави.

Розділ десятий "Зовнішньоекономічна діяльність" розкриває питання шляхів нарощування експортного потенціалу регіону, розширення зовнішньоекономічних зв'язків з регіонами близького й далекого зарубіжжя, прикордонного співробітництва.

Отже, Схема (прогноз) розвитку й розміщення продуктивних сил регіону на тривалу перспективу виявляє основні закономірності, тенденції й проблеми, що характеризують відтворення продуктивних сил у ретроспективі, визначає економічні, соціальні, демографічні й екологічні фактори, що впливають на розвиток продуктивних сил протягом найближчих років і в довгостроковій перспективі. На нашу думку, як прогнозний передплановий документ Схема допомагає управлінським структурам у визначенні прогнозних сценаріїв розвитку, залежно від ступеня й строків розв'язання існуючих проблем, шляхом розробки політики програм соціально-економічного розвитку, а також у виборі найбільш ефективного й найменш витратного варіанта, що відповідає геополітичним і соціальним завданням розвитку регіону.

Список використаних джерел:

1. Схеми-прогнози розвитку і розміщення продуктивних сил регіонів до 2015 р., розроблені Радою по вивченню продуктивних сил України НАН України згідно з постановою Бюро відділення економіки НАН України від 12.01.2002 р., протокол № 8.
2. Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку, розроблені й затверджені Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України (№224 від 29.07.2002 р.).
3. Беседин В.Ф. Пути повышения сбалансированности планов.— К.: Техника, 2005.— 200 с.
4. Бешелев С.Д., Гурвич Ф.Г. Экспертные оценки в принятии плановых решений.— М.: Экономика, 2006.— 79 с.